

נבואה לדורות: הגאולה העתידה על פי יחזקאל

פרקים לו-לז

פרקים לו-לז ביחזקאל כוללים ארבע נבואות המציגות היבטים שונים הנוגעים לתהליך הגאולה והן משקפות את הציפיה לגאולה שליוותה את עם ישראל למן החורבן הראשון ועד לימינו. אנו נלמד שלוש מהן, ולכל נבואה נקדיש שיעור אחד, סה"כ 3 שיעורים.

2..... הקדמה למורה

3..... נבואה ראשונה: פרק לו, א-טו – נבואת הגאולה על הרי ישראל.

8..... נבואת התחיה: פרק לז, א-יד – חזון העצמות היבשות.

16..... נבואת האחדות: פרק לז, טו-כח – מעשה העצים ופשרו.

הקדמה למורה

נבואה לדורות: הגאולה העתידה על פי יחזקאל פרקים לו-לז

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד עמוד א :

תנו רבנן : ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל.

מבין כל אותם נביאים, שלושה נביאים מרכזיים מלווים את עם ישראל בתקופות קשות: ישעיהו בימי חזקיהו המלך, בהתמודדות עם סנחריב מלך אשור, ובנבואות אודות הנבואה העתידית, ירמיהו בימי מלכי יהודה האחרונים כאשר החורבן עומד בפתח, ויחזקאל הנמנה על הגולים לבבל ומתנבא על החורבן ועל הגאולה.

בכתה י"א למדנו אודות ימי ישעיהו וכוחה הגדול של תפילת חזקיהו, במחצית הראשונה של כתה י"ב למדנו אודות ירמיהו ומאבקו למען עם ישראל בדור החורבן, וכעת, על מנת להשלים את התמונה, אנו מבקשים לסיים את ההכרות עם הנביאים בלימוד שניים מפרקי הגאולה של יחזקאל. הפרקים אותם נלמד הם פרקים לו, לז – הכוללים ארבע נבואות גאולה.

נבואות אלו נקראות כהפטרות בכל שנה – פרק לו, כחלק מהפטרת פרשת פרה, ופרק לז, כהפטרה לפרשת ויגש ולשבת חוה"מ פסח. אולם מעבר לכך, הנבואות הללו הן נבואות יסוד בבניין הציפיה לגאולה בליבם של ישראל לאורך כל הדורות ויש להן אקטואליות רבה לתקופתנו. הן עומדות ביסוד התפיסה הדתית-ציונית הרואה בשיבת ציון המודרנית ובהקמת מדינת ישראל התממשות של חלק גדול מדברי הנבואה.

בדרך זו אנו רוצים להטמיע בקרב התלמידים את התודעה שהמציאות הנרקמת מול עיננו, עם שיבת ציון המודרנית והקמת המדינה, מהווה התגשמות של הנבואות לדורות.

לימוד פרקי יחזקאל הוא לימוד בעיון. חובה ללמוד את הפרשנים המובאים - אין צורך שהתלמיד יכיר את הפרשן כלשונו, אבל המורה יחויב ללמד את הפסוקים ע"פ כיוונו של הפרשן שאנו מפנים אליו.

הערה דידיקטית:

מומלץ להקדיש מקום גם להכרות עם יחזקאל ודמותו הייחודית (למרות שאין הדברים חלק מן התכנית המחייבת).

יחזקאל בן בוזי כהן מירושלים שגלה בגלות יהויכין (הוא מונה את שנות נבואתו לגלות יהויכין המתרחשת אחת עשרה שנים לפני החורבן בירושלים) והוא מתנבא לעם היושב בבבל (=ארץ כשדים) החל מהשנה החמישית לצדקיהו (היא השנה החמישית לגלות יהויכין) אשר מלך בירושלים ועד אחרי החורבן.

יחזקאל פרק א – ב בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין: ג היה ה'ה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר ותהי עליו שם יד ה':

לאחר החורבן מתנבא יחזקאל ליושבים בבבל על הגאולה העתידה.

נבואה ראשונה: פרק לו, א-טו – נבואת הגאולה על הרי ישראל

הקשר הנבואה:

פרק לו מתקשר לשתי נבואות קודמות של יחזקאל: בפרק ו', במסגרת נבואות החורבן, מתנבא יחזקאל על חורבן הרי ישראל שמלאו בעבודה זרה. בפרקנו חוזר הנביא לאותם הרים ומתנבא על גאולתם. בפרק לה, במסגרת נבואות הגאולה, מתנבא יחזקאל על חורבן הרי שעיר (=אדום אויבתה של ישראל שרצתה לספח את ארץ ישראל).

לעומת שתי נבואות אלו, בפרק לו, מתנבא יחזקאל על תקומת הרי ישראל. חשוב כי המורים יכירו את הקשר לשני הפרקים, לתלמידים חזקים כדאי לתת לקרוא את הפרקים עם כמה שאלות מנחות, לפני שמלמדים את פרק לו. לתלמידים מתקשים ניתן ללמד את הנבואה בלי הקשרה.

שאלות מכוונות למידה לנבואה הראשונה:

מה פשר הקריאה להרי ישראל?

מהו פשר החיבור בין החורבן ובין הלעג העולה מדברי הגויים על ההרים?

מה בין ימינו לנבואת הנחמה להרי ישראל?

מבנה הנבואה

<p>א ואתה בן-אדם</p> <p>הנבא אל-הרי ישראל ואמרת הרי ישראל שמעו דבר-ה': ב פה אמר אדני ה' יען אמר האויב עליכם האח ובמות עולם למורשה היתה לנו: ג לכן הנבא ואמרת כה אמר אדני ה' יען ביען שמות ושאף אתכם מסביב להיותכם מורשה לשארית הגוים ותעלו על-שפת לשון ודבת-עם: ד לכן הרי ישראל שמעו דבר-אדני ה' כה-אמר אדני ה' להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות ולחרבות השממות ולערים הנעזבות אשר היו לבז וללעג לשארית הגוים אשר מסביב: ה לכן כה-אמר אדני ה' אם-לא באש קנאתי דברתי על-שארית הגוים ועל-אדום פלא אשר נתנו-את-ארצי להם למורשה בשמחת כל-לבב בשאט נפש למען מגרשה לבז: ו לכן הנבא על-אדמת ישראל ואמרת להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות כה-אמר אדני ה' הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם: ז לכן כה אמר אדני ה' אני נשאתי את-ידי אם-לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו:</p>	<p>פנייה אל הרי ישראל בעקבות יחס הגויים אליהם (מתוך כך אנו למדים על מצבם הקשה)</p>
<p>ח ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: ט כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם: י והרביתי עליכם אדם כל-בית ישראל פלה ונושבו הערים והחרבות תבנינה: יא והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי-אני ה': יב והולכתי-עליכם אדם את-עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא-תוסף עוד לשבלם:</p>	<p>הבטחה להרי ישראל לראות בשיבת ישראל וגאולתם</p>
<p>יג כה אמר ה' א-לוקים יען אמרים לכם אכלת אדם ומשבלת גוייך היית: יד לכן אדם לא-תאכלי עוד וגוייך לא-תכשלי עוד נאם ה' א-לוקים: טו ולא-אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי-עוד וגוייך לא תכשלי עוד נאם ה' א-לוקים:</p>	<p>הבטחה להרי ישראל שחרפתם מכאן ואילך לא תישמע</p>

נקודות לדין והתייחסות

מדוע הרי ישראל?

הנביא פונה אל ההרים, שכעת החלו להתרוקן מישראל. הרי ישראל מסמלים את ארץ ישראל, אולם מצבם הקשה מעיד גם על עם ישראל. הארץ החרבה היא כדמות מראה למצבו של העם. הארץ, השוממה מיושביה הישראליים, צריכה להכין את עצמה לקבלת עמה בחזרה. בנבואה מתואר לא רק מצב החורבן, אלא גם הלעג והשמחה לאיד של הגויים כלפי ישראל על חורבנם. (כדאי לציין עם התלמידים את מילות החורבן ואת מילות הלעג). שאלה למחשבה: מדוע המחריבים כל כך שמחים לאיד?

מהי משמעותה של ההתייחסות להרים כמורשה?

הכובשים סבורים כי מכאן ואילך הארץ היא ירושתם ושייכת להם - לְמוֹרְשָׁה הָיְתָה לָנוּ (ב); לְהַיֹּתְכֶם מוֹרְשָׁה לְשִׁאֲרֵי הַגּוֹיִם (ג); אֲשֶׁר נִתְּנוּ-אֶת-אֶרְצֵי לְהֵם לְמוֹרְשָׁה (ה). אלא שהם אינם מעוניינים להפריח אותה או להקים אותה, אלא להחזיק בה ולשמוח בשממונה. ארץ אוכלת אדם בפסוק י"ג נלמד כי בעיני הגויים נתפסה הארץ כ"אֶקְלָת אֲדָם אֶת וּמִשְׁפָּלֶת גּוֹיִם הָיְתָה". טענה זו מתייחסת לחורבן ולמוות כמאפיינים של ארץ ישראל. איך נוצרו הדיבורים הרעים והשם הרע של הארץ?

רש"י:

(יג) אוכלת אדם את - לְמוֹדָה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה: האמוריים כלו [מלשון כליון] בה והיהודים כלו בה.

רש"י מציין שני תקדימים היסטוריים בהם הושמדו (נשחתו כמעט כל) תושבי הארץ: התושבים האמוריים, הכנעניים, נהרגו בעת כיבוש הארץ על ידי בני ישראל וכן תושבי ממלכת יהודה נהרגו בחורבן בית ראשון בימי הנביא יחזקאל, כשהארץ הוחרבה בידי הבבלים. השמדת תושבי הארץ מלמדת את הגויים שהארץ היא "אוכלת אדם". מה שהגויים לא מבינים הוא שארץ ישראל היא ארץ של השראת שכינה - "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשָׁה אֶתְּךָ תִּמְיֵךָ עֵינֶיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׂנֶה וְעַד אַחֲרֵית הַשָּׂנֶה" (דברים י"א, י"ב), ובגלל הקרבה לה יש מחוייבות גבוהה במיוחד להתנהגות ראויה, ואם יושבי הארץ (גויים או יהודים) לא עומדים במחוייבות זו אזי הם ייענשו בחומרה.

חשוב לחבר בין הלימוד כאן ובין היחידה על הארץ הטובה אותה לומדים בכתה י"ב וכן בהקדמת רמב"ן לבראשית (אודות תפיסת רמב"ן, ראו ביחידת הפרשנות - בדברי רמב"ן). בהקשר הרחב נציע להיזכר בסיפורם של המרגלים בספר במדבר, שהוציאו את דבת הארץ ואמרו עליה "אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ" (במדבר יג, לב) ובעקבותיו נגזר לדורות הבאים החורבן והיציאה לגלות. עולה אם-כך מנבואה זו של יחזקאל, כי בימי הגאולה ייפסק הדיבור הרע על הארץ ויתוקן משורשו חטא המרגלים - חטא התדמית הרעה של הארץ.

תפיסת הצדק והגמול

הנביא מדגיש את הצדק והסיבה למפנה: "יען", לכן".

הערה דידיקטית: כדאי להסב את תשומת לב התלמידים למילים הללו בנבואה ולבקש מהם לנסות להסביר את מקומן.

הרב יגאל אריאל

הביטוי "יען" בא לקבוע מערכת מסודרת של סיבה ומסובב בעולם, שכר ועונש, מידה כנגד מידה. מול חטא ישראל עומדים ייסוריו וכלימתו בידי שונאיו. אותה מידה שחייבה בשעתה את גלותם של ישראל בגין חטאם, מחייבת כאן את עונשם של הגויים. הם התאמצו לרשת את ישראל, והקב"ה נוקם בהם בכל וישים את מאמציהם לאל ויחזיר את ישראל אל אדמתם. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 270)

הנבואה מדגישה את הלעג והיחס המקומם של הגויים על הארץ כסיבה למהפך החיובי וכשורש הגאולה.

הערה דידיקטית: התלמידים יכולים להוכיח זאת על ידי ציון המילים והביטויים בנבואה הקשורים לדברי הגויים.

ההבטחה על הרי ישראל

נעיין בפסוקים ח-יב:

ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא: ט כִּי הִנְנִי אֲלִיכֶם וּפְנִיתִי אֲלִיכֶם וְנִעַבְדְתֶם וְנִזְרַעְתֶם: י וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם כָּל-בַּיִת יִשְׂרָאֵל כֹּלֵה וְנוֹשְׁבוּ הָעָרִים וְהַחֲרָבוֹת תִּפְּנִינָה: יא וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וּבִהְמָה רַבּוּ וּפְרוּ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקִדְמוֹתֵיכֶם וְהִטַּבְתִּי מְרִאשְׁתֵיכֶם וַיִּדְעֶתֶם כִּי-אֲנִי ה': יב וְהוֹלַכְתִּי- עֲלֵיכֶם אָדָם אֶת-עַמֵּי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא-תוֹסֵף עוֹד לְשַׁכְּלֶם:

הערה דידיקטית: יש לפתוח בעיון בפשטות הכתובים ולבחון אילו הבטחות יש בכתוב (אפשר למיין למספר סוגים) ואיך הללו מתקנות את הדיבור הרע של הגויים על הארץ.

בין נבואת יחזקאל לימינו

ח וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא:

הכתוב בפסוק ח נתפס מימי התלמוד ואילך כסימן מובהק לימי הגאולה. נעיין בדברי התלמוד:

סנהדרין צח ע"א:

אמר רבי אבא : אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (יחזקאל לו, ח).

רש"י (שם):

"כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יתברר הקץ ואין לך קץ מגולה יותר."

להעמקה: הקשר בין פרי הארץ לגאולה

פירוש אברבנאל:

בעת גאולתי ענפכם תתנו ופריכם תשאו כימים הראשונים לפי שתהיה התבואה והטוב לעמו ישראל. כי הנה כאשר גלו מן הארץ נתקללו התבואות לפי שהיו מכוונות מההשגחה האלוקית, ולכן בשובם על אדמת הקדש ישוּבו התבואות לברכתם כיון שהם לעמו ישראל. כי אע"פ שהם עתה מועטים בגלות ולא יצטרכו לתבואות רבות הנה אז ירבו מאד.

הרב יגאל אריאל:

רבי אבא אומר הרבה יותר מסימן, הוא קבע שהתחדשות הארץ היא עצמה 'קץ מגולה'. פריחת הארץ, כוחה ותנובתה שחוזרים אחרי שנים רבות של חורבן, והכשרתה לשיבת העם הם שלב מרכזי בהופעת הגאולה. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 271)

תפיסת הקץ המגולה קובעת הלכות רבות בענייני הגאולה :

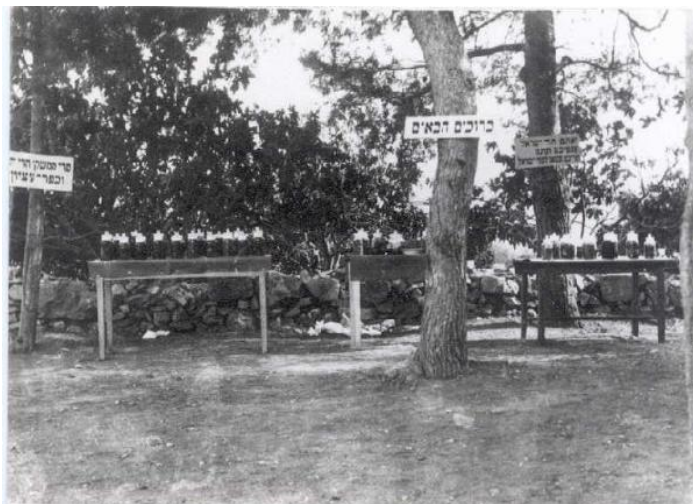
- א. הגאולה מתפתחת באמצעות אירועים ארציים רגילים. הגאולה אינה אירוע נסי חד פעמי, אלא התפתחות טבעית.
- ב. גאולת הארץ קודמת לגאולת העם.
- ג. הקץ המגולה מחזיר את הארץ אל המציאות הטבעית והעם שחדל לתפקד בגלות, ואיבד את השליטה על גורלו – חוזר אל תוך ההיסטוריה העולמית.
- ד. הגאולה החומרית קודמת לגאולה הרוחנית. (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 280)

הערה דיזקטית: אין צורך להכביר במילים עד כמה הדברים נוגעים לימינו. המורה יכול לשאול את התלמידים שאלות כגון: איך הדברים נוגעים לימינו? לתנועה הציונית? כדאי לבקש מן התלמידים לסיכום היחידה להכין מצגת המראה את הרי ישראל במצבים שונים של

שממה ופריחה – להבהיר את 'אין לך קץ מגולה מזה'. נשמח להעלות מצגות כאלו באתר.

בתמונה: ראשית ההתיישבות בגוש עציון. התמונה צולמה ב-1934, במסגרת סיור עתונאים. שימו לב לשלט מימין.

מתוך אתר ההנצחה והמורשת בכפר עציון.

נבואת התחיה : פרק לז, א-יד – חזון העצמות היבשות

שאלות מכוונות למידה לנבואה השניה:

מה ייחודו של המראה אותו רואה יחזקאל?

כנגד איזו טענה מובא החזון ומה טענה זו משקפת?

מה בין ימינו לנבואה הזו?

למורה : ראוי לציין שהנבואה שלפנינו משמשת כהפטרה לשבת חול המועד פסח.

מבנה הנבואה

נתבונן בחלקיה השונים של הנבואה:

<p>(א) הִיָּתָה עָלַי יָד ה' וַיֹּצֵאֵנִי בְרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת: (ב) וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יִבְשׁוֹת מְאֹד: (ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲתַחֲיִינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וַאֲמַר אֲדֹנָי ה' אַתָּה יָדַעְתָּ:</p>	<p>סקירת העצמות ודו- שיח בין ה' ליחזקאל</p>
<p>(ד) וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְבֵּא עַל הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְבַר ה': (ה) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אָנֹכִי מְבִיא בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם: (ו) וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהֶעֱלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אָנֹכִי ה':</p>	<p>צו ה' לנביא להתנבא על העצמות</p>
<p>(ז) וַנִּבְּאֵתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי</p>	<p>יחזקאל מתנבא על העצמות</p>
<p>וַיְהִי קוֹל כְּהִנְבְּאִי וְהִנֵּה רֶעֶשׂ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֵצִים אֶל עֵצָמוֹ: (ח) וַרְאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גְּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם:</p>	<p>קיום הנבואה על העצמות</p>
<p>(ט) וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְבֵּא אֶל הָרוּחַ הִנְבֵּא בֶן אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל הָרוּחַ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וַיְחִיו:</p>	<p>צו ה' להתנבא על הרוח</p>
<p>(י) וְהִנְבְּאֵתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי</p>	<p>יחזקאל מתנבא על הרוח</p>
<p>וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיְחִיו וַיַּעֲמֵדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵיל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד</p>	<p>קיום הנבואה על הרוח</p>
<p>(יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יִבְשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִּקְוַתֵּנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ: (יב) לָכֵן הִנְבֵּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אָנֹכִי פֹתֵחַ אֶת קְבֻרוֹתֵיכֶם וְהֶעֱלֵתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל: (יג) וַיִּדְעַתֶּם כִּי אָנֹכִי ה' בַּפֶּתַח אֶת קְבֻרוֹתֵיכֶם וּבִהְעֵלוֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי: (יד) וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל אֶדְמַתְכֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אָנֹכִי ה' דְּבַרְתִּי וַעֲשִׂיתִי נְאֻם ה':</p>	<p>פשר החזון</p>

את התיאור של המחזה שרואה יחזקאל יש לקרוא באיטיות, ומתוך כובד ראש למראה הקשה:

(א) הִיָּתָה עָלַי יָד ה'.

וַיִּצְאָנִי בְרוּחַ ה'.

וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה.

וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת:

(ב) וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב.

וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה.

וְהִנֵּה יְבֻשׁוֹת מְאֹד:

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲתַחְיִינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה.

וַאֲמַר ה' א-לֵהִים אַתָּה יִדְעָתָּ:

הימצאותו בתוך הבקעה מאפשרת לו לחוות מקרוב את האסון, אבל לא לראות את התמונה הכוללת.

ה'ריחוף' שלו מסביב לבקעה מאפשר לו להבין את גודל האסון (רבות מאד) ועומקו (יבשות מאד). החזרה על לשון: 'העצמות' מופיעות בנבואה 9 פעמים ומולן 'הרוח' 9 פעמים. ו'חיים' 6 פעמים. האם אפשר להחיות את העצמות?

ה' פונה אל הנביא בשאלה: "התחיינה העצמות האלה?"

מהי משמעות השאלה של ה' - האם זהו ניסיון לשמוע את דעתו של 'בן האדם' ביחס ליכולת להתרומם מן האסון? האם זהו ניסיון לשתף את יחזקאל בתהליך הגאולה? תשובתו של יחזקאל היא תשובה אמונית – היחידה שיש לאדם: "ה' א-להים אַתָּה יִדְעָתָּ". נשים לב כי התהליך המתרחש כאן מתואר בכמה שלבים – שלב הקדמה שבו נסקרות העצמות הרבות שבבקעה (א-ג), שלב החזונויות – בתחילה על העצמות (ד-ח), ובהמשך על ביאת הרוח (ט-י), ובשלב האחרון מקבל הנביא פשר למה שראה והתנבא (יא-יד).

להעמקה: שותפות הנביא בחזון

במהלך הנבואה ניתן להבחין במוטיב של שותפות פעילה של הנביא:

בפסוק ג – שואל ה' את הנביא "התחיינה העצמות האלה" והנביא משיבו "ה' א-להים אַתָּה יִדְעָתָּ"

בפסוק ז – הנביא מתנבא על העצמות כפי שנדרש ממנו.

בפסוק י – הנביא מתנבא על ביאת הרוח.

מה פשר השותפות הזו?

האם נוכל ללמוד מכאן על תפקידו של הנביא בגלות?

החזון בא על רקע ייאוש גדול של העם: "הִנֵּה אֲמָרִים יָבֹשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תִקְוֹתֵנוּ וְנִזְרְנוּ לְנוֹי" (יא).

הייאוש הזה מסוכן לקיומו של עם ישראל בגולה. הנביא חייב להוציא את העם מתחושת הייאוש ולטעת בהם תקווה לגאולה. לשם כך הנביא עצמו שותף ולוקח חלק פעיל מחזון הגאולה. הרב יעקב חייט כתב על חלקם של אנשי החזון והנביאים במהלך הגאולה, כדלקמן:

”מלמדנו פה יחזקאל הנביא שכל גאולתם של ישראל תלויה היא בראש ובראשונה בנביא, באנשים שאינם קטני אמונה אלא גדולי אמונה שמאמינים בדור, בכל הדור – סביב סביב, ומאמינים הם שלמרות שמבחינה ריאלית או דמוגרפית אין סיכוי לחזרת עם ישראל לארצו, הרי שהמאמין המכוון את עינו האנושית כלפי העין האלוקית ומישר מבטו על פי המבט האלוקי יודע הוא שהקיץ הקץ, בא יבוא ולא יכזב. ומפיחים הם הגדולים הללו את דבר ה' בעצמות היבשות בעצם אמונתם בחיות הפנימית המצויה בעצמות” (הרב יעקב חייט, אמונת עתיד, עלון מס' 51, תשס"ג). למאמר השלם.

(וראו עוד: הרב אלישע וישליצקי, מדור לדור)

חזון העצמות היבשות – האם קרה בפועל או שזה רק חזון נבואי?

קיימת מחלוקת בתלמוד (סנהדרין צב ע"ב) האם החזון שראה יחזקאל התרחש בפועל – דהיינו, היו עצמות של מתים שקמו לתחייה לנגד עיניו, או שמדובר בחזון נבואי שהתרחש במישור הנבואי בלבד ולא במישור ההיסטורי.

בבלי, סנהדרין צב ע"ב

רבי אליעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו...

רבי יהודה אומר: אמת משל היה...

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם.

למורה: אפשר לתת כביצוע הבנה לחלק את שלושת הדעות הללו לשתי קבוצות ולנמק את החלוקה.

להעמקה – על חזון העצמות כהתרחשות היסטורית או נבואית בלבד

1. מחלוקת זו קשורה למחלוקת עקרונית הנוגעת למראות נבואיים ולמעשי הנביאים – האם הם קרו כמראה נבואי בלבד או שהם התרחשו בפועל בעולם המעשה – ראו בדיון על ציווי ה' לנביא הושע להינשא לאשת זנונים ביחידת ההגבר ארבעה נביאים שהתנבאו באותו פרק.
2. מה הייתה זהותם של המתים שהחיה יחזקאל על פי השיטה שמדובר בהתרחשות היסטורית? ראו בתלמוד הבבלי סנהדרין צב ע"ב.

פשר הנבואה על רקע ימיו של הנביא יחזקאל

1. הייאוש של העם על רקע היציאה לגלות בבל

הנביא מקבל פשר לחזון המופלא שראה ושהיה שותף לו.

{יא} וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֵצְמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵנָּה אֹמְרִים יָבֹשׁוּ עֵצְמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תִּקְוֹתֵנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ:

מדוע משווה הנביא את מצבו של עם ישראל לעצמות יבשות? ניזכר ברקע ההיסטורי של ימי יחזקאל. יחזקאל הנביא גלה יחד עם גלות יהויכין (גלות החרש והמסגר):

{ב} בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הַיָּמָּה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין: {ג} הִיָּה הִיָּה דְבַר ה' אֶל יַחְזְקָאֵל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל נְהַר פָּבַר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יָד ה':

יחזקאל הנביא היה אם כן כהן שחי בבבל יחד עם גולים נוספים, ושהה שם גם כשנחרב בית המקדש ושארית הפליטה גלתה לבבל ולמצרים. על האווירה ששררה בין הגולים לבבל נוכל ללמוד מדברי המזמור הבאים (תהילים פרק קל"ז):

{א} עַל נְהָרוֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזִכְרָנוּ אֶת צִיּוֹן: {ב} עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ כְּנָרוֹתֵינוּ: {ג} כִּי שָׁם שָׁאֲלוּנוּ שׁוֹבֵינֵנוּ דְבָרֵי שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שִׁמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן: {ד} אִיךָ נִשִּׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נֶבֶר:

היציאה לגלות, חורבן המקדש, המפלה במלחמות, ריבוי ההרוגים והשבויים – כל אילו מצטרפים לאווירת יאוש קשה ולמשבר זהות עמוק – אולי חלילה חדל מלהתקיים עם ישראל? אולי עליהם להפוך לגויים ולעבוד את עבודתם? כך שומע הנביא יחזקאל מן הזקנים הבאים אליו והוא מגיב לרעיון זה בדברי הנבואה הבאים:

וְהָעֵלָה עַל רוּחְכֶם הִיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיָה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאָרְצוֹת לְשֵׁרֵת עִן וְאֶבֶן (יחזקאל כ, לבז)

הייאוש נובע גם מהיכרות עם ההיסטוריה של עשרת השבטים, שיצאו לגלות כמאה וחמישים שנה קודם, ועקבותיהם נעלמו. נוצרה תודעה שמגלות לא חוזרים.

הייאוש הזה משתקף אם כך היטב בפרקנו: "הֵנָּה אֹמְרִים יָבֹשׁוּ עֵצְמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תִּקְוֹתֵנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ" – התחושה שלהם היא שהמציאות של עם ישראל בגולה היא דומה למוות. הנחמה של הנביא יחזקאל היא שבבוא העת יחיה ה' את העצמות הללו, את בית ישראל, וישיבם לחיים בארץ ישראל.

לתלמידי 5 יח"ל בלבד – הייאוש בימי יחזקאל על פי התלמוד הבבלי קה ע"א

לייאוש הכבד ולמשבר הזהות ששררו בימי גלות בבל התייחס האמורא שמואל **בתלמוד הבבלי**:

שמואל אמר: באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר [יחזקאל] להן: חזרו בתשובה.

אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום?

אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא: לך אמור להן... גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא וקראו [לנבוכדנצר מלך בבל] עבדו [שנאמר: "נְבוּכַדְרֶאֱצַר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי" (ירמיהו מ"ג, י)].

עבד שקנה נכסים - עבד למי? נכסים למי?

רש"י:

עבד למי? נכסים למי - כלומר נבוכדנצר עבדי הוא וכל מה שקנה - לי הוא, ועדיין לא יצאתם מרשותי.

טענת הגולים, לפי גמרא זו, היא שאין להם מחוייבות לקב"ה ולזהותם כיהודים בהיותם בגלות - "אשר אתם אמרים נהייה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ וָאֶבֶן". האמורא שמואל מדמה בתלמוד את טענת העם לנביא בשני דימויים - אנחנו היינו עבדים של ה' והוא מכר אותנו לאדון אחר (לידי נבוכדנצר מלך בבל); אנחנו כמו אשה שבעלה גרש אותה וכבר אינה מחויבת אליו - כך עם ישראל לא מחויב בגלות לעבודת ה' ויש להם מחויבות לבעלים החדשים שלהם.

תשובת ה' היא שכל הנבראים הם עבדיו ובכלל זה גם נבוכדנצר הוא עבד ה' ולכן גם בגלותם הם לא יצאו ממחויבותם לעבודת ה'.

2. מהי הרוח על פי הפשר של החזון? (ההמשך גם ל3 יח"ל)

נתבונן במושגי הרוח והחיים שהופיעו בחזון ובפשרו:

בחזון: {ט} ... כה אמר אֲדֹנָי ה' מְאַרְבַּע רוּחוֹת בְּאֵי הָרוּחַ וּפְחֵי בְּהַרְוִיגִים הָאֵלֶּה וַיְחִיו :
בפשרו: {יג} וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי :
 {יד} וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחִיִּיתֶם
 וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל אַדְמַתְכֶם
 וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי ה' דִּבְרַתִּי וְעֲשִׂיתִי נְאֻם ה' :

רד"ק נתן בפירושו את הדעת לשני שינויי עומק שיתרחשו בזמן הגאולה, והוא למד אותם מפסוקים ט, יג-יד:

רד"ק

{ט} מארבע רוחות באי הרוח - זהו רוח חיים... ומה שאמר "ונתתי רוחי בכם" (פסוק יד), היא רוח השכל.

{יד} ונתתי רוחי בכם. רוחי - זהו רוח השכל. כי כיון שאמר "ובהעלותי אתכם" (בפסוק יג), הרי רוח חיים אמור, כי לא יתנועע אדם בלא רוח חיים. אם כן מה שאמר אחר כך "ונתתי רוחי בכם" - על רוח השכל אמר; והבטיחם שיתן בהם דעה בינה והשכל, ולא יחטאו עוד, כמו שיעדם גם כן, ואמר: "כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" (ירמיהו ל"א, לג).

לפי דברי רד"ק יהיו בזמן הגאולה שני שינויים – הראשון, היסטורי-קיומי, והשני, רוחני-אמוני. החזרה ארצה מן הגלות היא שינוי היסטורי, והיא מכונה בפיו "רוח חיים". בהמשך יגיע שלב של שינוי רוחני-אמוני שבו תבוא בתוכם רוח חדשה, שהוא מכנה אותה "רוח השכל", ומשמעה "דעה בינה והשכל, ולא יחטאו עוד".

למורה: יש מקום לקשר את דברי רד"ק לדיון בספר דברים ביחידת הברית בפרשת התשובה על שלבי הגאולה.

להרחבה: נביאים רבים מבשרים על שינוי עומק רוחני שיתרחש בזמן הגאולה, כמו: יחזקאל פרק לו: {כה} וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גְּלוּלֵיכֶם אֶטְהַר אֶתְכֶם: {כו} וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: {כז} וְאֶת רוּחִי אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחַקֵּי תִלְכוּ וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם: ירמיהו פרק לא: {לב} כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נֹאֵם ה' נָתַתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבְּכֶם וְעַל לִבְּכֶם אֶכְתַּבְנָה וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: {לג} וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת ה' כִּי כוֹלֵם יַדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנִם וְעַד גְּדוֹלָם נֹאֵם ה'...

שירת התקווה והקשר שלה לחזון העצמות היבשות (רשות)

כנגד הייאוש העולה מן הטענה "הנה אמרים בְּשׁוֹ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאַבְדָּה תִקְוֹתֵינוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ", חיבר נפתלי-הרץ אינבר את שיר התקווה, שמאוחר יותר עובד והפך להמנון של מדינת ישראל:

כל עוד בלבב פנימה

נפש יהודי הומייה

ולפאתי מזרח קדימה

עין לציון צופיה

עוד לא אבדה תקוותינו

התקווה בת שנות אלפיים

להיות עם חופשי בארצנו

ארץ ציון וירושלים

חזון תחיית המתים על רקע ימינו (חובה)

הרב יגאל אריאל קושר בין חזון העצמות היבשות להיסטוריה של המאה ה-20, למעבר שבין אימת השואה להקמת מדינת ישראל:

הגלות היא קבר שבו נמצאות עצמות יבשות. ייתכן שיהיו פה ושם קהילות פורחות ומשגשגות, עם ישראל בבבל יעשה חיל, אבל הגוף הלאומי מת עם החורבן. העם נודה ממשפחת העמים ולא נשאר מן המבנה הלאומי אלא עצמות יבשות.

חזון העצמות היבשות הובן במשך אלפיים חמש מאות שנה כמשל לתחיית העם ולקיבוץ הגלויות. אלא שמאז השואה הפך המשל לממשות והמראה המצמרר של העצמות היבשות נעשה חזון ריאלי ומוחשי ביותר. הבקעה מלאה העצמות שנתגלתה לעיני הנביא היא בקעת אירופה. הנביא עומד על עיי החורבות של קהילות ישראל, רואה את האודים העשנים העולם ממשרפות אושוויץ וטרבלינקה, והשאלה היא התחינה העצמות האלה? (הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 293)

הרב יהודה שביב מטעים בדרך דומה:

הרי כאן חזון של תחיית המתים. והלוא עינינו ראו כמין התגשמות החזון. וכי מה שם ניתן לקרוא להתנערות מאפר הכבשנים, לקיבוץ גלויות והקמת המדינה – אם לא תחיית מתים לאומית. ועדיין מצפה למימושו המלא המשך החזון – 'ונתתי רוחי בכם'. (הרב יהודה שביב, בין הפטרה לפרשה, עמ' 178).

פסוק יד חקוק בשערי בנין 'יד ושם': "ונתתי רוחי בכם וחייתם ונהייתם אֶתְכֶם על-אֶדְמַתְכֶם". התמונה מתוך אתר פיקיוויקי. שימו לב גם לכך שהנבואה היוותה השראה לתכנונה של [בקעת הקהילות ב'יד ושם' - לקריאה נוספת.](#)

נבואת האחדות: פרק לז, טו-כח – מעשה העצים ופשרו

לאחר הנבואה הדרמטית שעסקה בהחייאת עם ישראל ושובו מן הגולה לאדמתו, מתאר הנביא מעשה סמלי שצווה לעשות, ומסביר את משמעות המעשה.

שאלות מכוונות למידה לנבואת האחדות:

מה פשר המעשה הסמלי שעשה יחזקאל בעצים?

כיצד מתקשרת נבואה זו לקודמותיה?

מבנה הנבואה

<p>(טו) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (טז) וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתַב עָלָיו לַיהוּדָה וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתוּב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ: (יז) וְקָרַב אֲתֶם אֶחָד אֶל אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחֲדִים בְּיָדְךָ:</p> <p>(יח) וּכְאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלַיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא תִגִּיד לָנוּ מַה אֱלֹהֵ לְךָ: (יט) דְּבַר אֱלֹהִים כֹּה אָמַר ה' א-לֵהִים הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה וְעָשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֵי: (כ) וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעִנְיָהֶם:</p>	<p>המעשה הסמלי והנחיות לגבי ההסבר לעם</p>
<p>(כא) וַדְּבַר אֱלֹהִים כֹּה אָמַר ה' א-לֵהִים הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְצֵתִי אֲתֶם מִסְּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדָמְתָם: (כב) וְעָשִׂיתִי אֲתֶם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לְשָׁתֵי מַמְלָכוֹת עוֹד: (כג) וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֲתֶם מִכָּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטָהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:</p>	<p>פשר המעשה הסמלי</p>
<p>(כד) וְעַבְדֵי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלם וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקְתִּי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: (כה) וַיָּשָׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לְעֵקֶב אֲשֶׁר יָשָׁבוּ בָּהּ אֲבוֹתֵיכֶם וַיָּשָׁבוּ עָלֶיהָ הַמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדֵי נְשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: (כו) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנָתַתִּים וְהִרְבִּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת מְקֻדְשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (כז) וְהָיָה מִשְׁכַּנִּי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: (כח) וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּהֲיוֹת מְקַדְּשֵׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:</p>	<p>ההבטחות בעקבות איחוד הממלכה</p>

המעשה הסמלי ופשרו

(טז) וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לַיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרִיו: (יז) וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֶחָדִים בְּיַדְךָ: ... (כ) וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיַדְךָ לְעֵינֵיהֶם:

מהי מטרת המעשה הסמלי?

המעשה הסמלי נועד ליצור פליאה בקרב העם ולעורר את סקרנותם. 'וְכִאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא תִגִּיד לָנוּ מָה אֵלֶּה לָּךְ? (יח).

מה אומר הנביא?

המעשה הסמלי מתאחד עם דברי הנביא: המילה 'אחד' חוזרת 10 פעמים בנבואה זו: מטרת הנבואה, לתאר את רעיון האחדות של העם כחלק מתהליך הגאולה.

מהי משמעות המעשה הסמלי?

כֹּא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכּוּ שָׁם

וְקִבְצְתִי אֹתָם מִסְבִּיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדָמָתָם:

כֹּב וְעִשְׂתִּי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךָ אֶחָד יִהְיֶה לְכֹלָם לְמִלְכָּךְ

וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחְצוּ עוֹד לְשֵׁנֵי מַמְלָכוֹת עוֹד:

כֹּג וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם

וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֵתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם:

וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:

בזמן הגאולה יתאחדו עם ישראל לעם אחד מחדש ויתחדש הקשר בינם להקב"ה. משמעות הדבר שעם חזרת ישראל לארצם יתחולל מהפך פוליטי (מלכות אחת), מהפך לאומי (עם אחד), ובעקבות כך גם מהפך דתי (וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים).

הערה למורה: כדאי מאד לקרוא את דברי העמקה המצורפים ולהחליט באיזו רמה מלמדים את המעשה הסמלי. חשוב מאד כי התלמידים יבינו את המשמעות של החיבור בין שתי הממלכות, ואת הצורך באחדות.

נשים לב כי מעבר לאחדות מתואר מהפך נוסף:

"וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחְצוּ עוֹד לְשֵׁנֵי מַמְלָכוֹת עוֹד

וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם..."

מה הקשר בין שני הדברים?

ר' יוסף קרא:

(כג) ולא יטמאו עוד בגילוליהם - מאחר שלא יהיו לשני גוים, ולא יחצו לשתי ממלכות, לא יטמאו עוד בשיקוציהם ובגילוליהם כמו שעשו בימי ירבעם ורחבעם; כעניין שנאמר "אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלם ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני ושב אל רחבעם מלך יהודה" (מלכים א יב, כז), וסמיך ליה "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שם, כח); שדבר זה, שנחלקו לשני גוים ולשתי ממלכות, גרם שנתייעץ ועשה שני עגלי זהב ונטמאו בהם כל בית ישראל. מכל מושבותיהם אשר חטאו בהם – בית אל ודן, שהושיבו בהן את העגלים שישאל חטאו בהם, שכתוב כך בעגלים "ויהי בדבר הזה לחטאת" (מלכים א יג, לד) לכל ישראל.

להעמקה:

רד"ק:

קח לך לעץ אחד - אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בפני עצמו שהוא סי' למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד: ויהיו לאחדים בידך - שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס. בעקבות שני הפירושים שמביא רד"ק מסביר הרב משה ליכטנשטיין את משמעות ההבדל בין הפירושים:

כפי שניתן לראות, ישנן כאן שתי גישות שונות להשגת האחדות. הרד"ק עצמו איננו מדבר על הפיכתם יחד לחתיכת עץ אחת אלא הצמדתם יחדיו ע"י כח חיכוני ואילו אביו מדבר על נס המרכיב מהם יחידה אחת. במודל של הרד"ק, שתי החתיכות שומרות עדיין על זהות עצמאית ואין הן מאבדות את צורתן העצמית, אם כי במסגרות מסוימות הן מתפקדות כאחת. בתבנית האחדות שמציע אביו, לעומת זאת, חלקי העץ מאבדים את זהותן הקודמת והופכות להיות ישות חדשה לכל דבר ועניין...

לאמיתו של דבר, מה שעומד על הפרק הוא היחס שבין השבטיות לבין ראייה כלל ישראלית אחידה בעם ישראל ויש לנו בדבריהם שתי תפיסות יסוד שונות. האחת מחייבת את החלוקה לשבטים ורואה בחלוקת העם ליחידות שונות מציאות רצויה, היוצרת גיוון וריבוי בתוך האחדות, כשכל שבט תורם מן ההווי המיוחד לו, והמסגרת הרחבה יותר מחזיקה אותם יחדיו. כשם שהעצים רק מוחזקים יחד בידו ואינם מתחברים לאחד, כן שבטי ישראל...

הדימוי של אבי הרד"ק, לעומת זאת, המדבר על מקלות המתחברים יחדיו בדרך נס ליחידה אחת, איננו מחייב את השבטיות אלא מעוניין בהיעלמותה. בסופו של התהליך ההיסטורי, יהודה ויוסף יתאחדו למקל אחד והאחדות תתקיים בצורה מלאה וללא זכר לזהות השבטית הקודמת. מבחינה זאת, השבטיות נתפסת כשלב מעבר שהיה חשוב בשעתו אך לעתיד לבא אין מקומו ראוי.

הניתוח הנ"ל מבוסס על ראיית משל העץ כמתייחס לשבטים גם אליבא דאבי הרד"ק. ואולם, ייתכן והוא ראה את המשל כמופנה כלפי המציאות המדינית של מלכות ישראל ויהודה בלבד, ולא לקיומם כשבטים, ואזי המחלוקת בינו לבין בנו היא מחלוקת פרשנית כלפי מה מוסבים דברי הנביא. אמנם, הפסוק המצוטט לעיל שלא יחצו לשני גוים מניח שישנו גם נתק בעם, אך ייתכן לפרשו כמוסב על היות העם חצוי לשתי ממלכות ולא למבנה השבטי של התורה, ואם כן אין ביניהם ויכוח על ערך השבטיות בהכרח. הקורא יכול לבחור בין שתי האלטרנטיבות הללו; הנקודה החשובה היא העלאת הסוגיות הללו וראייתם כמשתקפת במשל העצים.

למאמר השלם**להעמקה – הסברים נוספים למעשה הסמלי ומשמעותם :**

הרב יגאל אריאל הציע בספרו (לב חדש, עמ' 305) שני פירושים נוספים להסברי הרד"ק :

א. מדובר בשני עצים חיים. חיבור העצים אינו הנחתם זה בצד זה אלא הרכבתם זה על גבי זה ממש ושני העצים התמזגו יחד לעץ חי ומלבלב, בעל תכונות משותפות.

ב. צירוף שתי השיטות הנ"ל – הנביא לקח שני מקלות יבשים, חיבר אותם והם התמזגו באורח פלא לעץ מלבלב ופורח. ויש בכך דמיון לחזון העצמות היבשות.

נראים הדברים, על פי פשוטו של מקרא, שאיננו עוסקים כאן בקרשים דוממים אלא בעצים חיים, ומעשהו של יחזקאל הינו מעשה הרכבה חקלאית בין העץ התחתון ה'כנה' ובין העץ העליון 'הרוכב', ההופכים במרוצת הזמן להיות עץ אורגני אחד.

מגמת ההרכבה בין שני זנים שאינם כלאיים, אלא בני משפחה אחת, הינה למצות את הכח המיוחד בכל זן ולהביאו לידי ביטוי בעץ שלם אחד. הכנה נלקחת מעץ בעל כח חיות עז, העמיד בפני פגעים ומחלות, והיא מעמיקה שורשים ומעצבת גזע איתן. ואילו הרוכב, העדין והמפונק יותר, מניב פרי הילולים משובח. הכנה והרוכב נזקקים זה לזה ואין האחד יוכל להתפאר על חברו ולומר 'אני ואפסי עוד', כי ללא כח החיות של הכנה ופרי ההילולים של הרוכב לא יהיה עץ שלם.

משל ההרכבה מאיר את הנמשל: יוסף, היסוד האיתן לכלכלה ופריזון בעם ישראל, הנמשל לכנה, ולא בכדי מופיע מילה נדירה זו פעם אחת במקרא בהתייחסות לבית יוסף 'וכנה אשר נטעה ימינך'. ואילו יהודה, המנהיג 'בעל התשובה', היסוד למלכות בית דוד, הינו הרוכב, ולא בכדי מדייק הכתוב ביחזקאל: 'עליו – את עץ יהודה... ועבדי דוד מלך עליהם'. אך גם דוד – פרי ההילולים זקוק לבית רחל לפיכך מתברכים זקניו בעז ורות: 'יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך, כרחל וכלאה אשר בנו שתיים את בית ישראל' (רות ד, יא). (הרב חנן פורת, מעט מן האור, ויגש תש"ס)

להעמקה – האחדות בזמן הגאולה כתיקון לקנאה השורשית בבית יעקב: הרב ריבלין נבואת יחזקאל על עץ יהודה ועץ יוסף שהיו לאחדים בידו, מסמלת את תיקון חטא הקנאה שליווה את בניין ביתו של יעקב מיום היווסדו. לאה... רחל... והקנאה הולכת וגוברת, הולכת ומתעצמת בין הבנים, היא העומדת בשורש חטאו של ראובן שקנא. חטאו של ראובן שקנא קנאת עמו... בהמשך גורמת הקנאה בכתונת הפסים היתירה...

ספיחיו של העימות ניכרים גם במאבקים בלתי מודעים בין בני לאה לבני רחל... במרוצת הדורות משמשת הקנאה חומר בעירה לאש הרדיפה של שאול בן רחל את דוד בן לאה...

גם הפיצול בין הממלכות, בין מלכות יהודה ומלכות ישראל היא מלכות אפרים, הוא תוצר של הקנאה...

כדי להציג תמונה שלמה של יחסי רחל ולאה ובניהן אחריהן לאורך ההיסטוריה, יש להדגיש שלצד הקנאה, היו גם ויתורים מפליגים. סימנים שמסר יעקב לרחל מסרתם ללאה... לאה מוותרת על בן זכר לטובת רחל... ראובן ויהודה מנסים לגונן על יוסף... מהצד השני יוסף אינו נוקם באחיו... לעומת שאול המקנא עומד יהונתן, האוהב את דוד ומודה במלכותו...

שיאו של ויתור ותיקון חטא הקנאה בשלמותו יתרחשו באחרית הימים, כנבואת יחזקאל בהפטרנו 'ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל... ולא יהיו עוד לשני גויים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד'. (הרב ריבלין, עיוני הפטרה, חלק א, עמ' 113)

משמעות האיחוד (מה הוא כולל?)

(כד) וְעַבְדֵי דָוִד מִלֶּדְ עָלֵיהֶם וְרוּעָה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם

וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלְכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם:

(כה) וַיָּשָׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשָׁבוּ בָּהּ אֲבוֹתֵיכֶם

וַיָּשָׁבוּ עָלֶיהָ הַמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם

וְדוֹד עַבְדֵי נְשֵׂיא לָהֶם לְעוֹלָם:

(כו) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם

וְנָתַתִּים וְהִרְבִּיתִי אוֹתָם

וְנָתַתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכְכֶם לְעוֹלָם:

(כז) וְהָיָה מִשְׁכְּנֵי עָלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם:

(כח) וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכְכֶם לְעוֹלָם:

בתיאור האיחוד ארבעה מרכיבים :

1. שובה של מלכות דוד כמלכות מאוחדת
2. שמירת המצוות
3. ישיבה בארץ
4. שיבת המקדש

כאשר מילת המפתח היא לעולם המדגישה את היציבות והנצחיות בכל ארבעת הדברים הללו. בהבטחות הגדולות שבנבואה זו נחתום את לימודי התנ"ך בכיתה י"ב. נודה לבורא עולם על שזיכנו לחיות בתקופה שבה חלק גדול מן ההבטחות התגשמו ונתפלל שנזכה להיות ראויים להן ובמהרה יתגשמו כל האחרות.